

ניתן לצאת ידי חובה אף בכזית (רש"י, תוס' ורא"ש בכריתות), אבל לכתחילה חובה להקטיר כשיעור פרס, מדרבנן (רש"י), או מהלכה למשה מסיני (תוס', יראים). בשיטת הרמב"ם נחלקו אחרונים, האם שיעור פרס מעכב (אבן האזל) או שדעתו כרוב הראשונים (מנחת חינוך).

זר המקטיר במקדש, מרש"י משמע שחייב בכזית, אפילו הקטיר בקדש הקדשים ביום הכיפורים. לשיטת הרמב"ם והמאירי, בקטורת של יום הכיפורים חייב רק אם יקטיר כשיעור מלוא חפניו.

הרמב"ם, כנראה בעקבות הפירוש המיוחס לר"ח, למד מהסוגיה חידוש מיוחד, שהמקטיר כזית מן הקטורת של יום הכיפורים בהיכל – חייב מיתה בידי שמים.

(אבן האזל הל' ביאת המקדש שם, עיין שם בהרחבה ביאור כל הסוגיה לשיטת הרמב"ם)¹⁵.

עם זאת, יש שהסיקו מדברי הרמב"ם על חיובו של הזר בכזית שאף הוא מסכים שהציבור יוצאים ידי חובתם בכזית, הגם שלא כתב זאת (מנחת חינוך מצוה שצ; ליקוטי הלכות).

סיכום

המקטיר קטורת בבמה בשיעור כזית – חייב, אפילו אם היתה זו הקטורת של יום הכיפורים, אף על פי שהמקטיר כזית בקדש הקדשים אינו יוצא ידי חובתו עד שיקטיר מלוא חפניו (שיטת חכמים, על פי מסקנת אב"י ורב אשי).

באשר לקטורת הרגילה בהיכל, לשיטת רוב הראשונים

מערכה רפט. המקטיר בחוץ אימורים עם בשר (ק"א)

חלבין על גבי הבשר. בהנחת בהמה כדרכה החלבים נמצאים מעל הבשר, ונמצא שהבשר חוצץ בין האימורים למזבח. לפיכך שמואל מעמיד את המשנה, המחייבת על העלאת בשר ואימורים יחדו, במקרה שהפכן, כך שהחלבים למטה.

שיש חיוב העלאה בחוץ גם על גבי סלע או אבן. על פי דרכו של רש"י לעיל כוונת התירוץ, שכשם שר"ש אינו מצריך העלאה על גבי מזבח – כך אינו מצריך הקטרה הדומה להקטרת פנים; ועל פי דרכו של המיוחס לר"ח הפירוש הוא שאין צורך בהעלאה על מזבח דווקא (לדיון בפירושיהם בשיטת ר"ש ור' יוסי עיין לעיל מערכה רפו). ג. רב עונה

החיוב על העלאת קרבן בחוץ איננו אלא בקרבן שראוי להיקרב במקדש. לפיכך, המקטיר בחוץ מבשר הקרבן, המיועד לאכילה (פרט לעולה) – פטור (משנה וגמרא קט"א). הסוגיה עוסקת במי שהקטיר בחוץ את בשר הקרבן יחד עם האימורים, האם הדבר נחשב כהקטרה.

קושיית הגמרא וביאורה

במשנה (קט"ב, נאמר: "המקריב קדשים ואימורים [גרסת רש"י: ואימוריהן] בחוץ חייב", כלומר, שהעלה את האמורין עם הבשר על גבי המזבח, וחייב משום העלאת האמורין. הגמ' (ק"א) שואלת על כך: "אמאי, והאיכא חציצה!", ומצינו בראשונים שתי דרכים בפירוש הקושיה: רש"י מפרש, שבהקטרה בפנים אסור שתהיה חציצה בין האימורים למערכה, על פי הכתוב: "וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים... על העצים אשר על האש אשר על המזבח" (ויקרא א, ח), והגמ' בקושייתה מניחה שאין חיוב על העלאה בחוץ אלא באופן הדומה להקטרה בפנים. כך גם לשון הרמב"ם בפירוש המשנה, שהחציצה הנדונה בסוגיה היא "בין האמורין ובין האש". לעומתם, במיוחס לר"ח כתב: "והאיכא חציצה... בין אימורין למזבח", ולדעתו החסרון כאן בסיסי יותר, שאין זו העלאה על מזבח כלל.

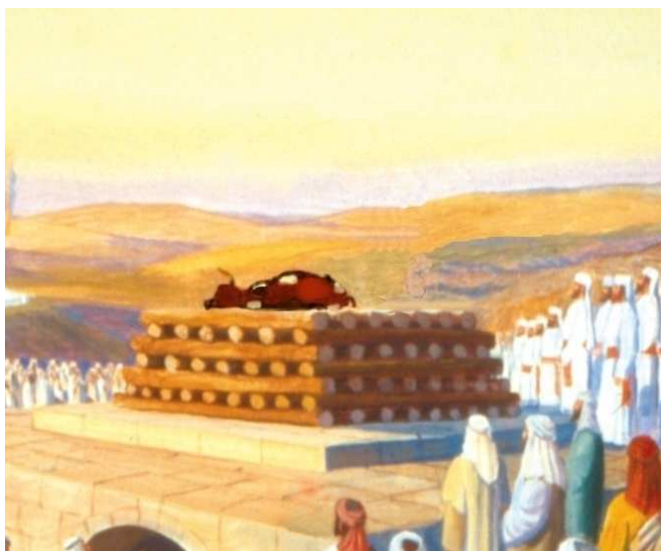
תירוצי האמוראים

שלושה תירוצים נאמרו בגמ' על קושיה זו: א. שמואל מעמיד את המשנה במקרה שהבשר הונח כאשר האימורים כלפי מטה, וכך אין חציצה בינם לבין המערכה. ב. ר' יוחנן מעמיד את המשנה כדעת ר' שמעון, הסובר (לעיל קח"ב)

¹⁵ פרס כדוגמא לפחות ממלוא חפניו. גם מפשט המשנה משמע כן: "וכלן חסרו כל שהוא והקריבו בחוץ – פטור", ובפשטות מדובר על קטורת שבכל יום ולא דווקא כשקבעה במנא, ובכל זאת חסרון כלשהו פוסל.

¹⁵ כך מובן יותר פשט הברייתא, שבאה להעמיד זה מול זה שני קצוות: בחוץ חייב אפילו על כזית, ואילו בפנים – בקדש הקדשים – פטור אפילו על חצי פרס; ואם המדובר על פטור הציבור – אין כאן ניגוד (לפי דרך זו ניתן לשמוע מן הברייתא, שבדרך כלל שיעור מלוא חפניו הוא מעט למעלה מחצי פרס, ולכן נקטה שיעור חצי

יש שכתבו שדעתם לפסוק כר' יוחנן ושמואל נגד רב, ולא כרמב"ם (מנחת אהרן על ספרו הארוך של השי"ך, יו"ד סי' צח). בשבט הלוי (ח"ד סי' ס) הסביר את פסק הרמב"ם גם על פי שיטה זו: החלב והבשר נחשבים בנדון דידן כמין במינו, משום שגם הבשר הוא חלק מהקרבתו, ולכן לא שייך שיחצוץ בין החלק המיועד להקטרה לבין המזבח. כך דקדק בלשון הרמב"ם הנ"ל: "אין בשר הזבח חוצץ", וכן בפירושו למשנתנו: "ולא נאמר גוף הזבח חוצץ בין האמורין ובין האש". דוגמא לכך שלבשר יש מעמד מסוים של קרבן הביא בשבט הלוי מהל' איסורי מזבח (ה,ג): "אפילו הקטיר דבר שאינו ראוי להקטרה בדבש או בשאור, הואיל והוא מן הקרבן - לוקה". יש להעיר, שמלשון הרמב"ם "המעלה את הבהמה כולה" משתמע שמדובר אף בהעלאה ללא הפשטת העור (למרות שלדעת שמואל "בשהפכן" לא על כך מדובר), ולכאורה העור בוודאי אינו "מינו" אלא רק מפני היותו חלק מהקרבתו.

בהמה בשלמותה על גבי המערכה. מלשון הרמב"ם משתמע שאפילו המעלה באופן זה חייב, מפני שהעור הוא חלק מהקרבתו, ואף על פי שבמקדש אינו קרב בשום קרבן - יש לומר בו "מין במינו אינו חוצץ".

בקומץ מנחה שנתערב בשיריים

המשנה הבאה עוסקת בדין דומה במנחה, שאם התערב הקומץ בשיריים והקריבה בחוץ - חייב. כמו כן שנינו במנחות (כג,א) שקומץ ושיריים שנתערבו בפנים - לא יקטירם, ואם הקטיר - עלתה לבעלים. לכאורה גם כאן עולה אותה שאלה של חציצה, ואין מקום לתרץ כשמואל

ש"מין במינו אינו חוצץ", והבשר אינו מהווה חציצה בין האימורין למערכה. על פי גרסת המיוחס לר"ח ובפסקי הרי"ד, וכן בחלק מכתבי היד, בעל תירוץ זה הוא רב אשי. ראייה לגרסה זו, שדרך הש"ס במחלוקות בין חכמים אלה להזכירם בסדר: רב, שמואל, ר' יוחנן (ברכות לא,ב; מד,ב; שבת נה,א; קמה,א; ערובין עג,א; פסחים קיט,ב, ועוד), ולא כסדר כאן¹.

במה נחלקו שמואל ור' יוחנן על התירוץ האחרון? אפשר שלדעתם מין במינו חוצץ, וכפי שמצינו שנחלקו בזה רבה ורבה (סוכה לז,ב). ואפשר שאף הם מודים לכלל זה, אבל לדעתם הבשר והחלב נחשבים כמינים שונים, ואין זה "מין במינו"². כדעה השניה משתמע בפירוש המיוחס לר"ח: "רב אשי אמר: בשר מין דאמורין ניהו ולא הוי חציצה", כלומר שהחידוש בדעתו הוא החשבת הבשר והאימורין כמין אחד. כך גם נראה מרש"י בנדה (כא,ב ד"ה דרכה של אשה), שתולה בדעת ר' יוחנן שמין במינו אינו חוצץ (ערוך לנר שם), וכן בתוס' במנחות (ז,א ד"ה וכי מהדר).

פסק ההלכה

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות יט,ה) פוסק כדעת רב: "המעלה את הבהמה כולה בחוץ חייב מפני האימורין, ואף על פי שלא הפרישן אין בשר הזבח חוצץ, וכאילו הקטיר האימורין בפני עצמן". פסק זה טעון הסבר, שכן על פי כללי הפסיקה הלכה כרב כנגד שמואל בענייני איסור והיתר (בכורות מט,ב), והלכה כר' יוחנן כנגד שניהם (ערובין מז,ב וביצה ד,א), וראוי היה לפסוק כמותו. הר"י קורקוס מתרץ, שהרמב"ם העדיף את דעת רב מפני שלשיטתו המשנה מתאימה לכל הדעות. בכסף משנה מוסיף, שמסתבר שאף ר' יוחנן לא נתכוון להעמיד את המשנה בדווקא כר"ש ולומר שהלכה כמותו (מחמת הכלל "מחלוקת ואחר כך סתם - הלכה כסתם"), אלא בא רק לומר שעל פי שיטתו ניתן להסביר את משנתנו. טעם נוסף כתב הר"י קורקוס, שכמה סוגיות נוקטות כדעת רב שמין במינו אינו חוצץ³. ברם, על פי מה שהוצע לעיל שמחלוקתם כאן איננה בעיקרו של הכלל, אלא ביישומו במקרה המסוים של בשר ואימורין - אין טעם זה מתיישב יפה (אכן, בערוך לנר הנ"ל הוכיח מפסק הרמב"ם שלדעתו המחלוקת הינה בעיקרו של הכלל). על פי גרסת המיוחס לר"ח "רב אשי" פסקו של הרמב"ם מובן היטב, שכן "הלכה כבתראי"⁴.

לשיטת הראשונים הסוברים שחלב ובשר הם שני מינים⁵,

1. חילופי נוסח דומים קיימים גם בבכורות ט,ב, שם נאמר בנוסח שלפנינו: "אמר

רב: מין במינו אינו חוצץ", אבל בשטמ"ק הגיה שם: "רב אשי", וכן גרסת כמה ראשונים (תוס' שם ט,א ד"ה אמר ובסוכה לז,א ד"ה כי היכי, רבנו גרשום, רמב"ן בהל' בכורות דף טז,א, ורא"ש שם פ"א סי' י). בחק נתן כאן עמד על כך שסדר החכמים שונה מהמקובל, וכתב בדעת הרמב"ם שדברי רב נקבעו בסוף מפני שהלכה כמותו.

2. עניין זה שנוי במחלוקת בהלכות תערובות: באור זרוע (פסקי עבודה זרה סי' רנג) כתב שהם מין בשאינו מינו, וכן פסקו הטור והשו"ע יו"ד סי' צח ס"א. לעומתם,

4. ועיין לעיל הערה 1 בשם בעל חק נתן.

5. ראה לעיל הערה 2.

במשנה נאמר שהמעלה בחוץ אמורין עם בשר הקרבן המיועד לאכילה – חייב. דעת שמואל ור' יוחנן שהבשר חוצץ, ולכן העמידו במקרה שהאמורין כלפי מטה, או שהמשנה כדעת ר"ש. ורב, או רב אשי, מסבירים שהחיוב מדין "מין במינו אינו חוצץ". מדברי כמה ראשונים משתמע שהכל מודים בכלל זה, ונחלקו האם הבשר והאימורין נחשבים כמין אחד.

הרמב"ם פסק כדעה האחרונה, מחמת הדוחק בדעות הראשונות, או משום שסוגיות אחרות מוכיחות שמין במינו אינו חוצץ (ר"י קורקוס), או משום שגרס "רב אשי".

שיטת כמה פוסקים שחלב ובשר נחשבים כשני מינים (בהלכות איסור והיתר), ויש אומרים שדעתם שלא כרמב"ם (מנחת אהרן). ויש אומרים שכאן הכל מודים שזהו מין במינו, מחמת שהבשר הוא חלק מהקרבן, ואינו יכול לחצוץ בין הקרבן למזבח (שבט הלוי).

במנחה הכל מודים שהשיריים אינם חוצצים בין הקומץ למערכה, משום שלא נאמר בקומץ פסול חציצה בינו לבין העצים (עולת שלמה וגרי"ז), או משום שהכל מודים שהם מין במינו.

"בשהפכן", שכן במשנה במנחות האומרת שלא יקטירם מוכח שהקומץ אינו ניכר, ונמצא שאיננו יודעים האם הקומץ למעלה או למטה. כיצד, אם כן, תתיישב משנה זו לשיטתו? יש שהסבירו שכאן השאלה איננה מתחילה: באמורין נאמר "על העצים אשר על האש", אבל בקומץ אין פסול בחציצה בינו לבין המערכה (עולת שלמה וחידושי הגרי"ז)⁶; ותירוץ זה מתאים לדרכו של רש"י בביאור עניין החציצה, מה שאין כן לדרכו של המיוחס לר"ח, שהחציצה היא בין הקרבן למזבח, ובוודאי הדבר מהווה חיסרון גם במנחה. עוד יש ליישב על פי מה שהתבאר לעיל בשיטת כמה ראשונים, שהכל מודים שמין במינו אינו חוצץ, ונחלקו רק בבשר ואימורין, ולכן אין קושי לשיטת שמואל מדין המנחה⁷.

סיכום

המעלה אמורין למזבח בחוץ על גבי דבר החוצץ – פטור, מפני שיש דין בהקטרה בפנים שהאמורין יהיו על עצי המערכה (רש"י), או מפני שאינם על גבי המזבח (המיוחס לר"ח). לדעת ר' שמעון, שסובר שהמעלה על גבי הסלע חייב, אף כאן חייב.

מערכה רצ. הקטרת קומץ בלא לבונה (קי,א)

והאם היא משנה באופן כלשהו את דין המנחה, או שמא אין כל משמעות להקטרת אחד מהם עד שיוקטר גם חברו.

ספקו של רבי יצחק נפחא

בגמרא מובאת שאלתו של רבי יצחק נפחא: האם הקומץ מתיר חלק משיירי המנחה, ואם הקטיר אותו – הותר לגמרי חצי המנחה שכנגדו, או שכל המנחה תלויה בשני מתיריה, והקטרתו של אחד מהם מחלישה (וכלשון הגמרא: מיקלש³) את האיסור בכל המנחה, אבל אינה מתירה באופן מוחלט אף חלק מהמנחה⁴.

הגמ' מבררת על פי איזו דעה שאל ר' יצחק את שאלתו: על פי דעת ר' מאיר (מנחות טז,א), הסובר שמחשבה בשעת הקטרת הקומץ או הלבונה מפגלת, משום ש"מפגלין בחצי

שני דברים מן המנחה מוקטרים על המזבח: הקומץ והלבונה, והקטרת שניהם מתירה את המנחה באכילה. במשנתנו נחלקו רבי אלעזר¹ וחכמים, מה הדין כשהקטיר אחד מהם בחוץ: חכמים מחייבים ורבי אלעזר פטור, וזאת כשיטתו (במשנה לעיל קט,ב), שהמקטיר בחוץ חייב רק על הקטרת קרבן שלם². בקרבנות שבהם יש רק קומץ בלא לבונה (מנחת סוטה ומנחת חוטא) או לבונה בלא קומץ (כגון הנודב לבונה) – מודה רבי אלעזר שחייבים גם על העלאת אחד מהם בחוץ (תוספתא זבחים יב,ב).

במשנה במנחות (כו,א) שנינו שהקומץ והלבונה מעכבין זה את זה, כלומר, המביא את המנחה לא יצא ידי חובתו אם לא הוקטרו שניהם. אולם הסוגיה כאן מבררת, האם בכל זאת יש משמעות להקטרת קומץ או לבונה ללא חברו,

לר"ח. לבירור שיטתו של ר' אלעזר, האם אמר כך רק לגבי מתירין או גם לגבי בשר עולה וכדומה, עיין לעיל מערכה רפה: המשנה להלן על מוקטרי פנים שחסרו.

3. פירוש המילה 'קלוש' בש"ס הוא בדרך כלל: דליל, והמילה מופיעה בכמה מקומות (כגון שבת עז,א; סוכה מח,ב) כניגוד למילה סמיך. כשביטוי זה מופיע בהקשר של איסורים – המשמעות היא שהאיסור קל יותר, כביכול הוא מדולל במים.

4. שאלה דומה לשאלתנו נשאלה בנדרים (סח,א), לגבי הפרת נדרה של נערה המאורסה. נדרי נערה המאורסה ניתנים להפרה אם יפרו אותם אביה ובעלה גם יחד, והגמ' שם שואלת מה הדין כשהפר אחד מהם, האם חצי הנדר הותר, והחצי השני אסור כבתחילה, ולכן אם אכלה את כל הכמות שנדרה לא לאכול – היא לוקה; או שהנדר לא הותר אלא נקלש, ולכן אף שאסור לה לאכול – אם אכלה אינה לוקה. על כל פנים, ברור לגמ' שם שהפרתו של אחד משני אלה שההפרה תלויה בהם משנה משהו מדיני הנדר, כפי שסובר ר' יצחק נפחא בשאלתו כאן.

6. ראייה לדבר הביאו מהגמ' במנחות (כו,ב): "קומץ שסדרו וסידר עליו את המערכה מהו? דרך הקטרה בכך או אין דרך הקטרה בכך? בעי חזקיה: אברים שסידרן וסידר עליהם את המערכה מהו? 'על העצים' אמר רחמנא, דווקא על העצים, או דילמא... אי בעי הכי עביד". משתמע שבקומץ לא נאמרו ההלכות הנלמדות מ"על העצים", ולכן הספק בו רק האם זוהי דרך הקטרה.

7. כעין זה כתב בקדשי דוד, שבקומץ ושיריים לא שייכת חציצה כי נבללו זה בזה ובכל חלק שמקטיר יש מן הקומץ.

1. לפנינו: רבי אליעזר, אבל במקבילה במנחות יב,ב: רבי אלעזר (וכן במיוחס לר"ח כאן), ומפורש שם שהוא ר"א שבמשנה כאן קט,ב (וכן מוכח מהעניין, ראה בהערה הבאה), ועליו יש להוכיח שהוא ר' אלעזר, ראה מערכה רפה הערה 14.

2. הקשר בין המחלוקות במשנה זו ובקט,ב מבואר בתוספתא (פ"ב ה"ב), ומשתמע מרש"י (ד"ה הקומץ והלבונה, השווה לעיל קט,ב ד"ה והקטרת), וכן מפורש במיוחס